

AZ UTAZÁS ETIKÁJA

/Mottó: "Ha az ember értelmesen
néz a világra, az értel-
mesen néz vissza rá."

Hegel/

A téma a szociál-etika kérdéskörébe tartozik. Markirozott, indulatos fogalmazásunkkal is próbálunk figyelmeztetni a többoldalú, teljesebb vizsgálat hiányára.

Indulataink tárgya az a morális személyiség-bomlás, amely reális veszélyként ott kísért utazásaink során.

Korunkban, amikor talán a legfőbb tett a p é l d a - m u t a t á s , fokozottan felelősek vagyunk tetteinkért. Ha olyan környezetben cselekszünk, amely sokszorosan átítatott különös emberi lehetőségekkel, még élesebb ez a viszony embertársainkkal. Az előítélet egyfelől, a szerepjátszás másfelől kikezddheti énünket.

A felelet a "kihívások"-ra kizárólagosan a személyiség joga és felelőssége. Mindenkinek m a g á b a n kell kialakítania a /legalább közelítően/ helyes magatartását. Mi csak jelezhetünk problémákat.

x

Az utazás három, egymásba átmenő mozzanatot feltételez. Az első: a m i é r t , a célkitűzés problematikája. Több lényeges, szerintünk egyaránt jogosult, bár különböző értékű alternatíva realizálódhat. Eldöntésük a valódi alternatíva természete szerint nemcsak egy aktus: f o l y a m a t s z e r ü s é g g e l kihat az utazás tartamára is. Ennek következményeit ott tárgyaljuk.

T u r i z m u s , természetjárás. Rendszerint szervezett formában vagy magán autón történik. Főbb, felka-

pott állomásai ismertek. Egész terjedelmében a k e l - l e m e s s é g szférájába tartozik. Kizárja /korlátozza, felületivé teszi/ a személyközi kapcsolatokat. Ez nem érinti a kellemességet magát.

Szerpentinén leereszkedő autó: rendszám-táblája mellé a Békás-szorosnál szedett fenyőágot tűztek.

R o k o n l á t o g a t á s . Intenzív személyközi kapcsolatokat feltételez, azonban motivuma p a r t i k u - l á r i s /akkor is, ha tragikus esemény a közvetlen kiváltója az utazásnak/. Könnyen vezethet c s a k s z u b j e k t i v tapasztalatokon, meséléseken alapuló véleményalkotáshoz.

I s m e r ő s ö k , barátok látogatása. A visszatérés mozzanatához tartozik.

K u l t u r á l i s motiváltságú utazás. A leggyakoribb a diákok között, egyben a legproblematicusabb is. A legátfogóbb probléma: a diákok m e g é l t életélménye rendkívül szűk: a diákéletmód változataira, a szülői társaság különéletmódjára, véletlenszerűen a katonaéletvitelre szorítkozik; legfeljebb még egy-két életberendezés átélte, problémákra is reagáló ismeretét lehet reálisan feltételezni.

A szűkös élménykeretek tágítása két irányban történhet. Egyrészt t ö b b élmény felhalmozásával: az u t a z á s s a l /legfőbb eszköze az autostopp/. Másrészt a személyiség tudatos alakításával, e m b e r i f e l k é s z ü l é s s e l a várható élmények elrendezésére.

Az élmények valóságos alapon és a közvetett módszerrel való beolvasztása a személyiségbe, valamint ezek esetleges ellentétei feszültségekhez vezethetnek. Emellett már az eleve valami k o n k r é t problémára irányuló felkészülés és elvárások egyoldaluvá tehetik, eltorzíthatják élményképünket. A nemzetiségi életszituációval például rendszerint konkrét megnyilvánulásában kerül szembe az utazó, s a bonyolult problémakört annak

e g y k ü l ö n ö s esetére szűkíti, de még rendszere-
rint ezt is önmagán belül, csak erre orientáltan "elem-
zi". Egy mutatós kép alakulhat ki a vendéglátó országról,
berendezkedéséről. A totalitás átfogása helyett annak
csak egy részmozzanatából való "magyarázata" lesz az e-
redmény. Ez a legreálisabb veszély az utazás során! For-
ditott "fától az erdőt" szituáció"; egyfás erdő keletke-
zik. Szűkíti az itthoni, hasonló jellegű problémák he-
lyes elemzését azzal, hogy csupán a két ország jelensé-
gét veti össze - természetesen spontán módon, rendszerint
felszíni mutatók alapján.

A tulzott felkészültség, a p r o d u k t u m r a
írányuló elvárások gyakran arra vezetnek, hogy az
"e t n i k u m o t" keressék, ne pedig é l ő - e l e -
v e n e m b e r e k e t . Így degradálódhatnak kultúra-
hordozókká emberek, amely olyan "intellektuális" vi-
szonyt szül, melyben a "megérte" értékelés emberekre vo-
natkozik. Ez már eleve jelzi az ilyen viszony objektive
p a r t i k u l á r i s érdekekre felfűzöttségét - még-
ha szubjektive a legbecsületesebbnek vélt célok is a moz-
gatók. A p r o d u k c i ó elnyomja azt a bensőséges
viszonyt, de még annak lehetőségét is, amely kialakulhat-
na az utazó és vendéglátói között.

Az etika ive azonban a szándéktól a következményig
élhető. Centrális kategóriája nem az objektiváció /eré-
nyek, értékek/, hanem a s z e m é l y i s é g . Erről
elfelejtkezni, a személyeket dologgá, tárgyá degradálni
büntetlenül - úgy hisszük -, nem lehet. A valójában ele-
ven emberek csak a személyes találkozás adta élményekben
válhatnak részemmé: ezt tudatosítani, nem könyvektől stb.
várni a csodát: a legfőbb feladatok közé tartozik. A tu-
dás és a nem-tudás h e l y e s d i a l a k t i k á -
j á t kell magunkban kialakítanunk. Az utazás nem he-
lyettesítheti a /bármiféle: szépirodalmi, tudományos,
stb./ könyvek élményeit s fordítva.

Az intenzív személyi kapcsolatokra épülő utazási
forma a diákok esetében stoppal, rendszerint Liceumok

"bentlakásai"-ban, vagy falun, "háznál" /szénapadláson vagy a tisztaszobában/ történhet. Különösen a falvakról rengeteg sztereotípust visz magával utravalóul az utazó. A képzet sztereotípjait a szembesített valóság éppolyan makacssággal érvényteleníti, amilyen görcsösen ragaszkodott hozzá az utazás előtt /pl. Kolozsvár vizuálisan megjelenő képe utazás előtt és után/.

Fontosabb és problematikusabb a fogalmilag-indulatilag rögzített élményvalóság és a "csomagként" kicipelt elképzelések konfrontációja. A probléma abban jelentkezik, hogy elvárásaink, előlegezett "bizalmunk" /oly sok szépet hallottunk, olvastunk alapon/ már eleve é r t é k e - k e t vár és vár el. Ilyen ö n é r t é k lehet például a nemzetiségi létforma pusztá megléte. Ezt a veszélyt szerintünk csak a nem-partikuláris indíttatás ellensúlyozhatja. Csak az individuum képes a dolgokat, szituációkat, jellemeket-embereket t o t á l i s a n felfogni. Az ilyen személyiség sohasem fog embereket egyoldaluan, egy - bármily lényeges - élethelyzet pusztá megléte alapján értékelni. A nemzetiségi lét még nem érték önmagában; minthogy a "magyarországi" meghatározás sem megfelelő státusz.

Arra, hogy nagyon sokan utazásaik során találkoznak érdekes népi figurákkal /"székely bácsi" sztereotípiá/, nem vesztegetünk szót. Utazni itthon is kell: éppen a többletlátás érdekében.

S hogy sokan "csalódnak", mert nem éneklő, balladákat mesélő /!/, éppen népművészetet művelő ember él együtt egy-egy hegyektől körülzárt kicsi faluban... a véleményünk: a romantikus attitűd reális m o t i v á l ó tényező lehet, azonban c s a k a z .

Ezzel elérkeztünk az etikai tartást leginkább feltételező ponthoz: a t á r g y i kulturához való viszonyulás problémájához.

A megítélés nem a mi elemzésünkre tartozik: a néprajz esztétikájára sokkal inkább.

Ami minket érdekel: gyakran éppen az előbb említett "csalódásokra" úgy válaszol /hamis/ tudatunk, hogy a "mégis

megérte" gesztusa kerül előtérbe. A "vigyünk haza valamit" attitűd, amely nyilván a tapasztalati gazdagodás valamiféle pótigazolása, éppen itt nyeri el legerőteljesebb realizálását. A tárgyak helyettesítik a ki sem alakult /mert ki sem alakulhat/ élményeket. A tárgyak valamiféle mágikus tisztelete így lép a reálisabb személyiség-gazdagodás helyébe, illetve zárja el eleve az utat minden esetleges élmányhatástól. A kielégülés megtörténik - bornirt, de csupán a birás, birtoklás embertelen álláspontján.

Szellemi értékeket a legritkább esetben visznek haza az utazók. Leginkább talán a Széken, Gyimesben, stb. "gyűjtött" /sic!/ ének, ballada, muzsika a kivétel. A kényelmi szempont döntő befolyása nem lehet kétséges: a technikára /magnó/ alapozó "kultura-mentés" arra is szolgál, hogy a felvételek birtoklásával az utazó partikularitását hizlalják /a "de jó fej" igénye az önigazoláshoz/.

- A természetes környezetükből kiszakított, megölt tárgyakkal "diszített" lakásban népzene szól. Az általános áhítetben a jelenlevők mindegyike érzi: a kelet-európai kultura megmentője ő. -

Azonban bármilyen nehéz is elfogadni, higgyük el, a kulturális javak gyűjtése és rendszerezése végülis szakembereket igénylő küldetés, ami elsősorban az illető ország tudósainak, a kulturális /népművelő, tanító/ munkában aktív résztvevők feladata lenne.

Egy-egy felkapott tájegységnek a kultura-mentés hamis megokolásból történő kifosztása mindenképpen elítélendő.

- Egy, a népművészettel hivatalosan foglalkozó ember arca. Arról beszél panaszkodó, indulatos hangon, hogy "lassanként oda jutunk, hogy könyörögnünk és örülnünk kell mindenegyres darabért, amit a gyimesi kiállításához kölcsönkapunk. Vagy azt mondják, hogy nincs semmi mellyesbunda, cserép stb.

- számítván arra, hogy a "magyarországiak" jönnek vásárolni; vagy igaz, hogy nincs: már mindent elvittek autón. A cserépeket még a virág alól is kiszedik az "ügyesebbek." -

Az ilyesfajta szerzés többszörös becsapáson alapul: a tudományos kutatók elől "hazamentik" az értékeket. A "mindenki jól jár" érvelés alapján muzeumi kincseket cserélnek el csecsebecséért - kihasználva egyenlőtlen fogyasztási strukturánkból eredő "lehetőségeket". Embertelen csere ez.

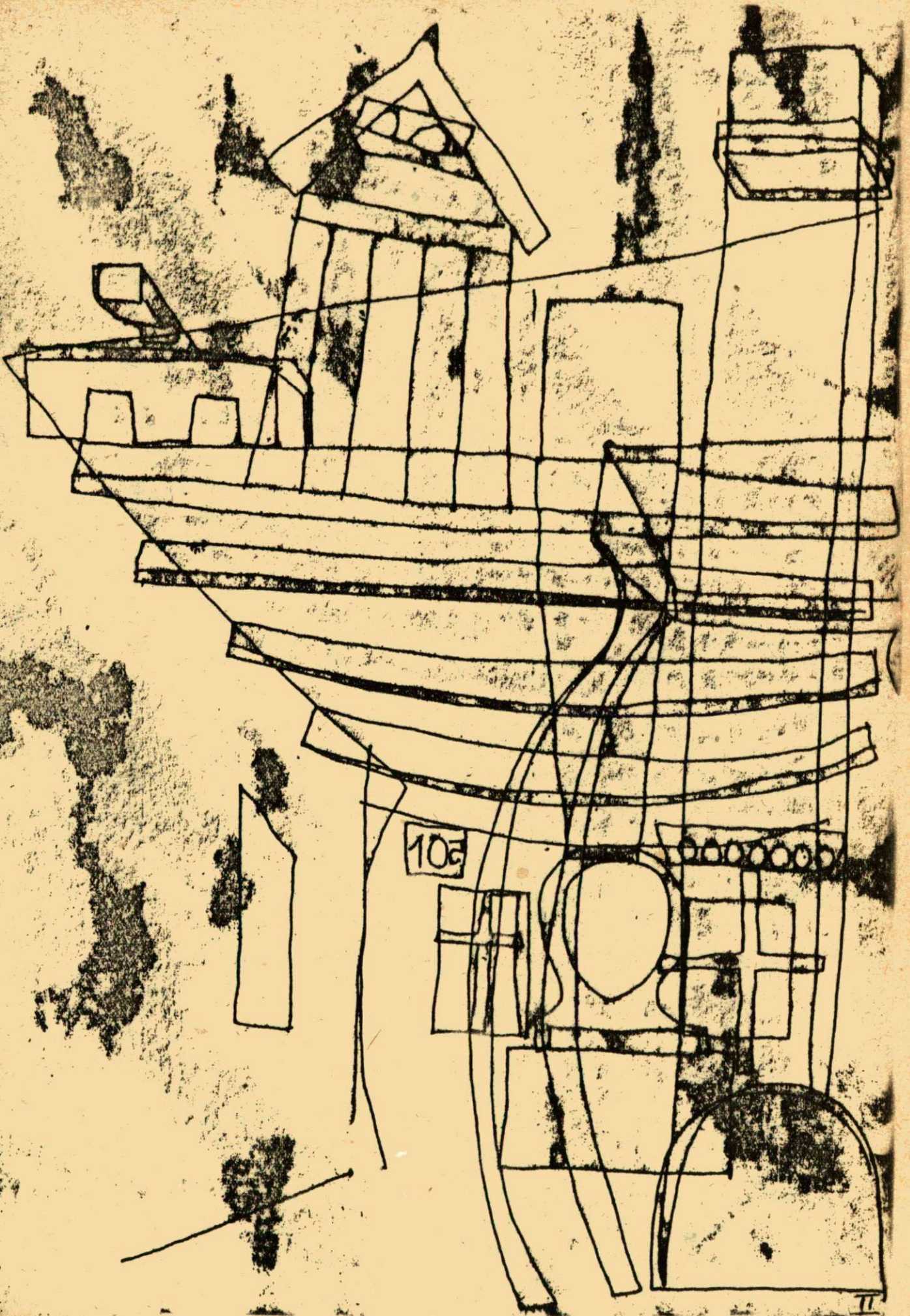
Önmagukat úgy tüntetik fel, mint valamiféle missziót teljesítő egyéneket - elfeledve ezzel is a valódi, partikuláris érdekeket. Személyiségtorzulás, szerepjátszás: hamis értékekhez kapcsolják önmagukat.

- Gyimesi csángó faluban egy néni a "csókolom, Budapestről jöttünk. Van-e a néninek bundája, cserepe, szőttese?" követelésre előhozza egyik emlékét ferjétől: a mellyesbundát. Az autós megköszönve dicsérve a műves munkát a kocsi csomagtartójába teszi. A néni nem mer szólni! -

Ha a "hazamentett" tárgy azzal a rendeltetéssel kerül be egy kocsi csomagtartójába, hogy itthon jó pénzért értékesíthető, akkor ez a legnyilvánvalóbb becstelenség, amire semmiféle erkölcsi elgondolásból nem adható felmentés.

Most már lényegében az utazás u t á n -járól van szó. Az önmagunk és a világ tényeit átértékelő, elemző beállítódottság az, amely emberi helyére rendezi /legalább a személyiségen belül/ a dolgokat. Az ilyen ember tudja: nem a tárgyak azok, amelyek a létnek valamiféle igazolását adják. Hiszi: a dolgok nem végzetszerűen, az embertől függetlenül állnak fenn, de a hozzájuk való okos viszony megadhatja létünk értelmes elrendezését. Vallja: az ember nem visszavonhatatlanul magára-hagyott. Mindenfajta közösségvállalásnak csak ez lehet az alapja. A visszatérés

igényében tudatosíthatjuk, hogy valóban integráns részünknek tekinthetjük élményeinket. Természetesen ez is történhet hamis, partikuláris érdekből: például a közösségvállalás pusztán etnikai alapon nagyfokú distanciahányt tételez fel.

Az utazás egyetlen helyeselhető eredményének azt tartjuk - bármi is legyen az utazás kiváltó oka -, ha olyan személyes kapcsolatokat, viszonyokat sikerül kialakítani, amelyek segíthetnek mindkettőnk életének emberibb elrendezésében.

A helyes indokoltságu, élményekben gazdag utazás példát adhat mások értelmesebb életfelfogásához.

Szilágyi Sándor